

21.11.2008

Dnro 2765/2/07

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anu Rita

VANKEUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANON TAVOITTEIDEN JA LAPSEN EDUNTOTEUTUMINEN LAPSENSA KANSSA VANKILASSA OLEVIEN VANKIEN KOHDALLA

1
ASIA

Suoritin 8.5.2007 tarkastuksen Hämeenlinnan vankilan ja Vanajan vankilan äiti-lapsiosastoilla. Tarkoitukseni oli perehtyä siihen, miten lapsen etu tulee huomioiduksi ja turvatuksi silloin, kun lapsi sijoitetaan vanhempansa mukana vankilaan. Tarkastuksilla tuli ilmi muun muassa seuraavaa.

Lapsensa kanssa vankilassa olevat äidit täyttivät lain mukaisen osallistumisvelvollisuutensa hoitamalla lastaan. Heidän mahdollisuutensa osallistua vankilan vapaa-ajantoimintoihin vaikuttivat hyvin rajallisilta. Osallistumisesta vaikeuttivat muun muassa ongelmat lapsen hoidon järjestämisessä vapaa-ajantoimintojen aikana. Äidit olivat käytännössä lähes ympärivuorokautisesti sidottuja lapsen hoitoon. Lisäksi päihdeongelmaisten äitien mahdollisuudet saada päihdekuntoutusta, erityisesti Hämeenlinnan vankilassa, vaikuttivat heikoilta.

Tarkastushavaintojeni perusteella otin tämän tilanteen omana aloitteena tutkittavaksi sen selvittämiseksi, toteutuvatko lain asettamat vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet ja täytäntöönpanon sisällölle asetetut vaatimukset näiden vankien osalta riittävästi, erityisesti lapsen etua silmällä pitäen. Nähdäkseni äidin elämänhallinnan ongelmat heijastuvat hänen kykynsä ja jaksamiseensa lapsen kasvattajana, joten näiden vankien kohtelussa ja heidän oikeuksiensa toteutumisessa on kyse myös lapsen edun toteutumisesta.

Lain mukaan kumpi tahansa vanhemmista voi, sen ollessa lapsen edun mukaista, saada luvan ottaa pieni lapsensa mukaan vankilaan. Vankilassa lapsen kanssa olevat vangit ovat yleensä äitejä, minkä vuoksi tässä ratkaisussa puhutaan lyhyiden vuoksi vain äideistä. Esittämäni kannanotot koskevat kuitenkin myös tilanteita, jossa lapsi on isänsä kanssa vankilassa.

2
SELVITYS

2.1
Selvitys- ja lausuntopyyntö

Totesin Rikosseuraamusvirastolle osoittamassani selvitys- ja lausuntopyynnössäni seuraavaa.

Kysyä mielestäni voidaan, onko lapsen edun mukaista ja toisaalta äidin kannalta vankeuslain 1 luvun 2 §:ssä vankeuden täytäntöönpanolle asetettujen tavoitteiden ja 3 §:ssä vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettujen vaatimusten mukaista, että äidit aina hoitavat lastaan ympärivuorokautisesti.

Mielestäni voidaan perustellusti kysyä, eikö äidin jaksamista ja sitä kautta lapsen etua edistäisi, että äideillä olisi edes jossakin määrin mahdollisuus "omaan aikaan". Nähdäkseni vankeuslaki edellyttää, että vangeille ainakin jossakin määrin järjestetään vapaa-ajan toimintoja. Erityisen ongelmallisena pidän puutteita päihdeongelmaisten äitien kuntoutuksessa.

Pyysin, että Rikosseuraamusvirasto toimittaa minulle Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloiden selvityksen siitä, miten lapsensa kanssa vankilassa olevien vankien ajankäyttö ja päihdekuntoutus on järjestetty, ja antaa oman lausuntonsa asiassa. Pyysin selvityksissä ja lausunnossa edellä esittämäni valossa arvioimaan lapsen edun, vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden ja vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettavien vaatimusten toteutumista nykyisessä tilanteessa.

2.2

Selvitykset ja lausunto

Rikosseuraamusvirasto antoi pyytämäni lausunnon sekä toimitti minulle Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloiden selvitykset.

Hämeenlinnan vankilan selvitys

Hämeenlinnan vankilan selvityksen mukaan äiti-lapsiosastolla olevilla vangeilla on mahdollisuus osallistua osaston ulkopuoliseen vapaa-ajantoimintaan vain, jos henkilökunta voi hoitaa lasta tuona aikana. Koska osaston ohjaajat ovat pääsääntöisesti päivävuorossa ja vapaa-ajantoiminnot ovat iltapäiväaikaan, ei osallistumismahdollisuutta usein ole. Vangeilla on kuitenkin mahdollisuus käydä kuntosalilla neljänä päivänä viikossa ohjaajan hoitaessa lasta sillä aikaa. Osastolla on ollut vaihtelevasti mahdollista järjestää askartelu-, liikunta- ja keskusteluryhmiä, joihin äidit ovat osallistuneet lasten kanssa. Päihdekurssille ei osastolta ole ollut mahdollista osallistua, mutta päihdekuntoutusta on voinut saada yksilötöyönä. Vangit ovat kuitenkin hakeutuneet päihdeohjaajan puheille erittäin harvoin.

Hämeenlinnan vankilan selvityksessä pidetään ymmärrettävänä, että jokainen lastaan 24 tuntia vuorokaudessa hoitava äiti tarvitsee omaa aikaa. Lapsi onkin ollut mahdollista antaa "lomalle" vankilan ulkopuolelle. Näin on kuitenkin voitu tehdä vain, jos lastensuojelu ei ole vastustanut lapsen lomajärjestelyjä. Vankilan mukaan tätä toimintaa olisi syytä lisätä, jotta lapsi näkisi myös muuta elinympäristöä ja omaisiaan. Selvityksessä huomautetaan olevan välttämätöntä lisätä henkilökuntaresursseja, mikäli toimintoja vankiäideille haluttaisiin todella lisätä.

Lopuksi selvityksessä todetaan, että Hämeenlinnan vankilan lastenhuone ja Vanajan vankila ovat aloittaneet Ensi- ja turvakotien liiton kanssa yhteistyössä vuosille 2007–2009 ajoittuvan projektin, joka tähtää äiti-lapsityön kehittämiseen vankilassa.

Vanajan vankilan selvitys

Vanajan vankilan selvityksen mukaan vuoden 2007 alusta on ensimmäisen kerran saatu nimenomaan äiti-lapsi toimintaa varten ohjaajan virka. Toimintaa on tarkoitus kehittää vankeuslain ja uuden lastensuojelulain tavoitteet ja lähtökohdat huomioon ottaen. Toiminnan kehittämisessä on tarkoitus hyödyntää myös Tampereen yliopiston kahta selvitystä (1). Syksyllä 2007 on lisäksi käynnistynyt Ensi- ja turvakotiliiton kehittämishanke, joka Vanajan vankilan mukaan tulee merkittäväällä tavalla viemään eteenpäin osaston toimintaa.

Vanajan vankila katsoo, että äiti-lapsiosaston vangit tarvitsevat muutakin sisältöä rangaistuksen suo-

rittamiseen kuin lastenhoito. Lisäksi lastenhoitoaikaankin tarvitaan rytmitystä niin lapsen edun kuin vanhemman jaksamisen vuoksi. Yhtä tärkeänä kuin vaihtelua lastenhoidossa pidetään henkilöä tai henkilöitä, joilta saa tukeaja apua arjen jaksamiseen. Vanajan vankilan selvityksessä käydään yksityiskohtaisesti läpi äideille jo tarjolla olevia toimintamahdollisuuksia ja äiti-lapsiosaston toiminnan kehittämissuunnitelmia. Tavoitteena on rangaistusajansuunnitelmien pohjalta vastata äitien yksilöllisiin tarpeisiin. Vankilan mukaan toimintavalikoiman laimentamiseksi on kehittämistä vettä, mutta kehittämisen reunaehtona on kuitenkin taloudellisten resurssien niukkuus. Selvityksessä tuodaan esiin myös tarve jakaa kustannuksia vankeinhoidon ja lapsen kotikunnan kesken sekä mahdollisuus jollakin tavoin ottaa tulosohjauksessa huomioon äiti-lapsitoiminnan erityistarpeet.

Rikosseuraamusviraston lausunto

Rikosseuraamusvirasto toteaa lausunnossaan, että lapsensa kanssa vankilassa olevat äidit tarvitsevat usein kuntouttavaa toimintaa sekä vanhemmuutta tukevaa toimintaa. Toimintatarpeet ovat yksilöllisiä ja ilmenevät rangaistusajan suunnitelmista. Rikosseuraamusviraston mukaan äideille on voitu jossakin määrin, mutta ei riittävästi, järjestää omaa toimintaa lastenhoidon rinnalle. Sekä äitien omaa toimintaa, ja lastenhoidon järjestämistä ko. aikana, että vanhemmuutta tukeva toimintaa on tarpeen kehittää. Toiminnan kehittämisessä on tarkoituksenmukaista ottaa huomioon kaikki ulkopuolisten toimijoiden tarjoamat mahdollisuudet vankilassa sekä yhteistyömahdollisuudet vankilan ulkopuolella. Määrärahatilanne on Rikosseuraamusviraston mukaan huono eikä äiti-lapsiosastojen toiminnan kehittämiseen ole varattu erityistä rahoitusta, vaan se tapahtuu Etelä-Suomen aluevankilan määrärahoista. Rikosseuraamusvirasto näkeekin tarpeelliseksi selvittää myös sitä, voivatko vankien kotipaikkakunnat osallistua joltain osin lapsen hoidon kustannuksiin.

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeita ja suosituksia

Lapsensa kanssa vankilassa olevan vangin tilannetta voidaan tarkastella muun muassa seuraavien vankeinhoitoa koskevien säännösten ja suositusten valossa.

Vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.

Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä asetetaan vankeuden täytäntöönpanon sisällölle muun muassa seuraavat vaatimukset. Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään.

Vankeuslain 4 luvun 6 ja 7 §:ssä säädetään rangaistusajan suunnitelmasta ja sen laatimismenettelystä. Laki edellyttää, että vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (rangaistusajan suunnitelma). Rangaistusajan suunnitelma laaditaan sijoittajayksikössä. Suunnitelmaa tarkennetaan siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan. Suunnitelman toteutumista on seurattava.

Vankeuslain 4 luvun 10 §:ssä säädetään vangin lapsen ottamisesta vankilaan. Vangin pieni lapsi voidaan ottaa vankilaan, jos se on lapsen edun mukaista ja vanki itse sitä haluaa. Lapsen hoito jär-

jestetään lapsen edun mukaisella tavalla. Vastaava säännös on tutkintavankien osalta tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:ssä.

Hämeenlinnan vankilan äiti-lapsiosasto on niin sanottu päihteen osasto (sopimusosasto). Sopimusosastoista säädetään vankeuslain 5 luvun 4 §:ssä. Lain mukaan vangille on varattava mahdollisuus asua osastolla, jolla vangit sitoutuvat osaston vangeille järjestettävään toimintaan sekä päihteenvalvonnan valvontaan. Lain esitöissä (HE 263/2004) on sopimusosastoista todettu muun ohella seuraavaa. Vangin olisi sitouduttava päihteenvalvonnan ja päihteenvalvonnan lisäksi siihen toimintaan, jota osasto järjestää. Toiminta voisi olla muutakin toimintaa kuin päihdehuollon kuntoutusta tai osallistumista päihteenkäytön vähentämiseen tähtäviin toimintaohjelmiin.

Vankeuslain 8 luvun 3 §:n mukaan vangille on annettava mahdollisuus täyttää osallistumisvelvollisuutensa rangaistusajan suunnitelman toteutumista edistävässä toiminnassa. Toiminnan tarkoituksesta ja sisällöstä säädetään 8 luvun 1 §:ssä seuraavaa.

Vankilan järjestämän tai hyväksymän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan:

- 1) vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan;
- 2) ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ- ja toimintakykyä; ja
- 3) tukemalla vangin päihteenkäytön vähentämistä elämäntapaa.

Toiminta sisältää työtä, koulutusta tai muita vangin valmiuksia edistäviä toimintoja.

Vankeuslain 10 luvussa säädetään vangille kuuluvasta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Vankeinhoitolaitoksen on järjestettävä tai muutoin turvattava vangin lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveyden- ja sairaanhoito sekä lääkinällinen kuntoutus (10 luvun 1 § 1 mom). Vangille on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus psykologin antamaan ja muuhun vastaavaan neuvontaan, tukeen ja hoitoon (10 luvun 5 §). Vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin (10 luvun 6 § 1 mom).

Vankeuslain 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vankilassa on järjestettävä vankilan oloihin soveltuvaa vapaa-ajan toimintaa. Lain esitöiden (HE 263/2004) mukaan pykälän 1 momentissa säädetäisiin velvollisuudesta järjestää vankilassa erilaisia vapaa-ajan toimintoja. Vapaa-ajan toiminnoilla tarkoitetaan liikuntaa, askartelua, opiskelua, taide- ja kulttuuritoimintaa, erilaisia kurssi-, esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia sekä muuta tämänkaltaista ajanviettoa.

Tutkintavankeuslain säännökset toimintaan osallistumisesta ym. poikkeavat jossakin määrin edellä selostetuista vankeuslain säännöksistä. Kun sekä vankeuslain että tutkintavankeuslain lähtökohtana on lapsen edun toteuttaminen ja lait ovat tältä osin yhteneväiset, en pidä tarpeellisena selostaa muita tutkintavankeuslain säännöksiä tässä yhteydessä.

Lisäksi seuraavat säännökset tulee ottaa huomioon vankeusrangaistusta lapsi mukanaan suorittavien vanhempien kyseessä ollessa.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Tarkastusteni jälkeen, 1.1.2008 voimaan tulleen lastensuojelulain (417/2007) 2 §:ssä asetetaan viranomaisille muun muassa seuraavat velvollisuudet.

Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (2 § 2 mom)

Lisäksi 10 §:ssä on säädetty erikseen lapsen huomioon ottamisesta aikuisille suunnatuissa palveluissa. --- kun aikuinen on suorittamassa vapausrangaistustaan, on selvitettävä ja turvattava myös hänen hoidossaan ja kasvatuksessaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. (10 § 1 mom) Lain esitöissä (HE 252/2006) on näiltä osin todettu muun muassa seuraavaa.

2 § 2 mom

Pykälän 2 momentissa korostettaisiin lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtäviin kuuluvaa velvollisuutta tukea vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässä. Perheille tulisi pyrkiä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain ja tarvittaessa lapsi ja perhe olisi ohjattava lastensuojelun piiriin.

10 § 1 mom

Säännökseen on lisätty velvollisuus selvittää ja turvata aikuisen hoidossa ja kasvatuksessa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve myös niissä tilanteissa, joissa aikuinen on muusta kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden antamiseen liittyvästä syystä kodin ulkopuolella laitospainotteisissa olosuhteissa. Tällä tarkoitettaisiin erityisesti vankilassa olevia henkilöitä. Vanhemman tai muun huoltajan vankeusrangaistuksen aikana lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä. Tämä tapahtuu lapsen ja perheen aiemmas- ta lastensuojelun asiakkuudesta riippuen joko tekemällä huolellinen lastensuojelutarpeen selvitys tai tarkistamalla lap- sen asiakassuunnitelma vastaamaan uutta tilannetta. Lapsen mahdollista sijoittamista vanhempansa kanssa vankila- osastolle koskevan päätöksen tulee aina perustua lapsen etuun, jonka arvioivat lastensuojeluviranomaiset.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt (rec(2006)2) sisältävät muun muassa seuraavat suositukset vankeinhoidon kehittämiseksi jäsenmaissa.

Pieni lapsi voi asua vanhempansa luona vain, jos se on lapsen edun mukaista. Pieniä lapsia ei tule kohdella kuin vanke- ja. (36.1)

Jos pienen lapsen annetaan jäädä asumaan vankilaan vanhempansa luokse, vankilassa on oltava erityinen hoitopaikka, jossa on pätevä henkilökunta ja jonne lapsi on sijoitettava vanhemman osallistuessa toimintoihin, joissa lapsi ei voi olla mukana. (36.2)

Pienten lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi on varattava erityiset asuinitilat. (36.3)

YK:n Vankeinhoidon vähimmäissäännöt (1955) sisältää suosituksia vankeinhoidon minimistandardeista. Lastenhoidon osalta niissä todetaan seuraavaa.

23. (2) Jos imeväisikäisten lasten sallitaan jäädä vankilaan äitiensä kanssa, laitokseen tulee järjestää lastentarha ja koulutettuja hoitajia, jotka huolehtivat lapsista silloin, kun he eivät ole äitiensä hoidossa.

Teoksessa Vähimmäissääntöjen soveltaminen – Hyvän vankeinhoidon käsikirja (Vankeinhoidon kou- lutuskeskuksen julkaisu 4/97) kirjoitetaan lapsista vankilassa seuraavasti.

Sen paremmin vankeinhoidon vähimmäissäännöissä kuin muissakaan kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa ei an- neta ohjeita vankilassa äitinsä luona elävien pienten lasten kohtelusta. Ylipäätään ei ole helppo ratkaista, pitäisikö lasten antaa seurata äitiään vankilaan. Lapsen etu on asetettava etusijalle, ja varhaisessa lapsuudessa äidin läheisyys on olennaisen tärkeää. Äitinsä luona vankilassa elävät lapset eivät ole vankeja. Heistä on huolehdittava samalla tavoin kuin muistakin lapsista. Lapsille tulee järjestää asianmukainen terveydenhuolto ja virikkeinen kasvuympäristö. Jollei lasta viedä viikoittain tutkimaan vankilan ulkopuolista maailmaa, hänen oppimiskykynsä ja tunne-elämän kehityksensä saatta- vat vahingoittua ja hänen kasvunsa yhteiskunnan jäseneksi niin muodoin häiriintyä.

3.2

Kannanotto

3.2.1

Tutkimuksia, selvityksiä ym.

Vankilassa lapsensa kanssa olevien äitien asemaa ja näiden lasten etua on viime vuosina käsitelty ainakin seuraavissa yhteyksissä.

Valtiontilintarkastajien vuodelta 2006 antamassa kertomuksessa todetaan muun muassa seuraavaa:

Erityiskysymyksenä valtion tilintarkastajat tarkastelevat lasten asemaa vankilassa. - - - Vankilassa äidit ovat ympärivuorokautisesti vastuussa lapsensa hoidosta eivätkä voi esimerkiksi osallistua koulutukseen tai mennä työhön. Ongelmana on, että lapsen hoitoon sitoutuminen estää heitä osallistumasta vankilan kuntouttaviin toimintoihin, kuten päihdekuntoutukseen. Äidin kuntoutus on kuitenkin myös lapsen etu edistäessään äidin rikoskierteen katkaisemista. - - - Vankeusajan suunnitelmassa tulee ottaa aiempaa paremmin huomioon vankilaan tulevan lapsen tarpeet osana omaa perhettään ja tehdä suunnitelmat siitä, miten vanhemmuutta aiotaan tukea vankilan oloissa.

Nämä havainnot ovat yhteneväiset omien havaintojeni kanssa.

Valtiontilintarkastajien kanslia teetätti mainitun erityiskysymyksen valmistelutyön yhteydessä selvityksen Lapset vankilassa – selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuutensa vankilassa vangitun vanhemman kanssa. (Enroos & Pösö & Vierula 2006).

Tämän oman aloitteeni aihepiiri käsittelee myös oikeusministeriön rahoittama mainitun selvityksen jatkoraportti, alkuvuodesta 2008 ilmestynyt Rosi Enroosin selvitys Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa, jossa esitetään muun muassa seuraavia havaintoja ja johtopäätöksiä (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008, s. 136–140).

Aineistossamme tulee esiin sekä työntekijöiden että naisvankien esittämää huolta siitä, että vankilassaoloaikana syntyy tilanteita, jotka eivät vastaa lapsen etua. Sen pohjalta näyttäisi tarpeelliselta luoda vankila-aikaa koskevia toimintalinjauksia, jotka pyrkivät toteuttamaan lapsen etua. Erityisen tärkeältä näyttäisi se, että työntekijöillä olisi riittävä yhteinen tietoisuus vankeinhoidon ja lastensuojelun välisestä tehtäväjaosta ja että vankeustuomiotaan suorittavilla naisilla olisi riittävä tieto mahdollisuuksistaan toimia äitinä vankilan poikkeuksellisissa olosuhteissa. Äideille tulisi mahdollistaa monipuolinen tuki heidän sitä tarvitessaan.

Lapset tuovat vankilaan selvästi myös sellaisen elementin, joka on erityisen ammatillisen osaamisen asia. Tuohon haasteeseen vastaaminen on tärkeää sijoitusvaiheen rinnalla muun muassa vankeusajan ja vapautumisen suunnitelmallisuutta lisäävien käytäntöjen ja niiden resursoinnin kannalta.

Nykyinen käytäntö käsittelee naisia kokopäiväisinä äiteinä, jolloin osallistuminen esimerkiksi vankilan kuntouttavaan toimintaan ei ole pääsääntöisesti mahdollista. Kuitenkin naisten henkilökohtaisen elämäntilanteen kannalta kuntouttavaan toimintaan osallistuminen voisi olla hyvin perusteltua. Myös uusi vankeuslaki korostaa entistä enemmän vankeusajan hyödyntämistä kuntoutumisessa kaikille vangeille tehtävien rangaistusajan suunnitelmien kautta. Naisten päihdeongelmat tulivat vahvasti esiin ja ne kuvattiin uhkana myös vankilan jälkeiselle elämälle. Naisten ei kuitenkaan ollut mahdollista osallistua esimerkiksi päihdekuntoutukseen, vaikka he olivat sitoutuneet päihdeettömyyteen tullessaan äiti-lapsi-osastolle. Suhtautuminen naisiin kokopäiväisinä äiteinä ei näyttäisi merkitsevän systemaattista tukea naisten äitiydelle. --- Voi kysyä, olisiko perusteita vahvistaa laajempaa vanhemmuuden tukemista vankilan aikana.

Äitien tilanteet ovat hyvin erilaisia esimerkiksi sosiaalisen tukiverkoston osalta ja niin myös lasten. Lapsen etua vahvistamaan pyrkiviä toimenpiteitä ja käytäntöjä tulee kehittää ottaen huomioon tuo erilaisuus.

Voin yhtyä tutkimuksessa esitettyihin havaintoihin. Naisvankien tilannetta ja tarpeita on selvitetty perusteellisesti myös työryhmämietinnössä Naiset näkyviksi. Tältä osin haluan mainita seuraavat vankien terveydentilaa koskevat havainnot, jotka nähdäkseni osaltaan vahvistavat näkemystä, että (myös) lapsen kanssa vankilassa olevien vankien päihdekuntoutus- ja terveydenhuoltomahdollisuuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Vankien terveystutkimuksen alustavien tietojen mukaan vangit ovat yleistä väestöä huomattavasti sairaampia. Vangella on monenlaisia etenkin mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia. Lähes kaikki naisvangit tarvitsevat terveydenhuollon palveluita: lähes ¾ tarvitsee hoitoa päihteidenkäytön vuoksi, yli 60 % psykiatristen ongelmien vuoksi ja yli puolet somaattisten sairauksien vuoksi. (2)

3.2.2

Oma kannanottoni

Saamani selvitys sekä muu edellä mainittu selvitys- ja tutkimustyö vahvistivat tarkastuksilla syntyneitä näkemystäni, ettei äitien vanhemmuuden tukeminen ja siten lapsen etu aina toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla vankiloiden äiti-lapsiosastojen toiminnassa. Niin Hämeenlinnan ja Vanajanvankila antamissaan selvityksissä kuin Rikosseuraamusvirastokin lausunnossaan katsoivat, että vankiloiden äiti-lapsi toimintaa tulee kehittää. Myös edellä mainituissa tutkimuksissa ja työryhmän työssä on päädytty tähän.

Katson, että äiti-lapsiosastojen toiminta ei tarkastusaikaisessa muodossaan kaikilta osin vastannut vankeinhoitoa ja lastensuojelua koskevista säännöksistä edellytettyä ja vaatii kehittämistä. Voinyhtyä Rikosseuraamusviraston toteamukseen, että lapsensa kanssa vankilassa olevat äidit tarvitsevat usein kuntouttavaa toimintaa sekä vanhemmuutta tukevaa toimintaa, joita ei mielestäni tarkastusajankohtana ollut tarjolla riittävästi.

Tehtäviini laillisuusvalvojana ei kuulu ennakolta yksityiskohtaisesti ottaa kantaa siihen, millä keinoin äiti-lapsiosastojen toimintaa tulee kehittää. Äiti-lapsitoiminnan kehittämiseen liittyvät kysymykset eivät pääosin ole luonteeltaan oikeudellisia, vaan kyse on pitkälti siitä, miten vankilan toiminta järkevimmällä, tehokkaimmalla ja tarkoituksenmukaisimmalla tavalla järjestetään. Nähdäkseni on kuitenkin selvää, että niin vankeinhoitoa kuin lastensuojelua koskevien säännösten valossa jokaisen lapsen ja vingin tilanne tulee arvioida ja pyrkiä ottamaan toiminnassa huomioon yksilöllisesti.

Eryteisesti huomiotani on kiinnittänyt päihdekuntoutuksen vähäisyys tai puuttuminen kokonaan. Ei lie mahdollista, että lapsensa kanssa vankilaan tulevien vankien joukossa ei olisi päihderiippuvuudesta kärsiviä, ottaen huomion, miten yleisiä päihdeongelmat muutoin ovat vankien keskuudessa. Voidaan kysyä, onko pelkkä päihdeettömyyden kontrollointi riittävä tuki päihdeongelmaiselle vangille. Eryteisesti kun kyse on pientä lastaan hoitavista äideistä, ei päihdeongelman hoitamisessa ole kyse yksinomaan vingin kuntoutumisesta, vaan koko perheen hyvinvoinnista. Haluankin korostaa päihdekuntoutuksen tärkeyttä paitsi vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden myös lapsen edun kannalta.

Katson, että lapsen edun riittävä toteutuminen edellyttäisi vankeinhoitoviranomaisten ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyön lisäämistä lapsen vankilaan sijoittamisen aikana. Käsittelen vankeinhoitoviranomaisten ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyöstä myös omana aloitteenani tutkimassani asiassa dnro 2758/2/07, jossa on kyse siitä, selvitetäänkö ja varmistetaan lapsen edun toteutuminen lain edellyttämin tavoin päätettäessä lapsen ottamisesta vankilaan vanhempansa mukana.

Selvityksissä ja lausunnossa otettiin esiin taloudellisten voimavarojen niukkuus kehittämistoimintaa rajoittavana tekijänä. Minulla ei ole syytä epäillä vankeinhoitoviranomaisten näkemystä siitä, että äiti-lapsitoiminnan muutostarpeet ainakin jossakin määrin edellyttävät myös lisärahoitusta. Totean, että perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vankeinhoitolaitoksessa on tiedostettu vankilaan vanhempansa mukana sijoitettavan lapsen edun takaamiseen liittyvät ongelmat ja äiti-lapsiosastojen toiminnan kehittämistyö on käynnistynyt. Tämän vuoksi pidän riittävänä toimenpiteenä asiassa, että omalta osaltani saatan edellä kohdassa 3.2 esittämiäni käsitykset Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloiden äiti-lapsiosastojen toiminnan kehittämistarpeesta oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston, Rikosseuraamusviraston, Etelä-Suomen aluevankilan johtajan, Hämeenlinnan vankilan johtajan ja Vanajan vankilan johtajan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni näille viranomaisille.

Pyydän Rikosseuraamusvirastoa ilmoittamaan minulle viimeistään 30.11.2009, mihin toimenpiteisiin kannanottoni ovat antaneet aihetta.

Lähetän tämän päätökseni tiedoksi myös sosiaali- ja terveysministeriölle lastensuojelusta vastaavana viranomaisena.

(1) Tällä tarkoitettaneen seuraavia tutkimuksia: Enroos, Rosi & Pösö, Tarja & Vierula, Tarja (2006) Lapset vankilassa – selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa. Enroos, Rosi (2008) Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008

(2) Naiset näkyviksi. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008, s.16.